

Opis źródła:

Opis opactwa i pałacu westminsterskiego w Londynie został zamieszczony w diariuszu podróży miecznika czernihowskiego Jana Michała Kossowicza pod datą 23 sierpnia 1685 r., w trakcie wycieczki z Francji do Anglii. Kossowicz w latach 1682–1688 sprawował funkcję guwernera odbywających podróże edukacyjną po Europie dwóch starszych synów hetmana Stanisława Jabłonowskiego i Marii Anny z Kazanowskich – Jana Stanisława (1669–1731) i Aleksandra Jana (1671–1723) Jabłonowskich. Młodzi magnaci pod opieką guwernera w trakcie całego wojażu odwiedzili ziemie czeskie, niemieckie, Niderlandy, Anglię, Hiszpanię i Włochy, ich głównym celem była Francja i Paryż, gdzie pobierali naukę w kolegium jezuitów. Tego typu peregrynacja – znana jako *grand tour* – w XVII w. stanowiła ważny etap wykształcenia elit całej ówczesnej Europy. W trakcie kilkuletniej podróży Jan Michał Kossowicz spisywał drobiazgowy diariusz, w którym znalazły się opisy licznych odwiedzanych miast, wśród nich stolicy Anglii. Podróżnicy latem 1685 r. opuścili na krótko Paryż i udali się na wycieczkę do Anglii, przez Dover i Canterbury dotarli do Londynu. W opisie znajdującym się na kartach dziennika znalazły się wrażenia z zwiedzanego w dniu 23 sierpnia 1685 r. Londynu, przynoszą one interesujący obraz opactwa Westminster i angielskiego parlamentu.

Miejsce wydania:

J.M. Kossowicz, *Diariusz podróży po Europie (1682–1688)*, opracowała, wstępem i komentarzem opatrzyła Anna Markiewicz, Warszawa 2017, s. 292–294.

Miejsce przechowywania źródła:

Zamek Królewski w Warszawie, Kolekcja Tomasza Niewodniczańskiego, depozyt w Gabinecie rycin, map, dokumentów historycznych i rękopisów z kolekcji oraz zbiorów Zamku Królewskiego w Warszawie, sygn. 112.

Tekst źródła:

„23 [sierpnia 1685]. Jechaliśmy do kościoła przy opactwie nazwanym z dawna Westminster, na którym kościele z samego weźrzenia nam zaraz z dworu jasne dowody świątobliwych pobożnych onych starych katolików na tak znamienite dzieło szczodroblowości oczy ludzkie na się obracają. Wszedłszy zaś do kościoła tak wspaniałego serce się kraje od żalu wspomniawszy sobie, że tak dawno msze święte i inne pobożnych zakonników kościoła rzymskiego w tym przepysznym pałacu boskim ustały, ołtarze i obrazy wyrzucone, sama ambona została na utwierdzenie ludu pospolitego w przekłętą herezję. Zostały mauzolea i groby wspaniałe

świętych królów jako to Edwarda Pierwszego z tym napisem: *Edvardus Rex meritorum plenus, magnarum virtutum s. confessor* [Król Edward pełen zasług, wielkich cnót święty wyznawca]. Item tunc sepultura regum [Potem zaś pochówki królów] Edwarda Piątego i innych także książąt i różnych panów, biskupów, opatów. Wiedzieć tam z największym serca katolickiego żalem nad wszystkie mauzolea najznamienitszy grób z marmuru Elżbiety królowej głównej rzymskiego kościoła Chrystusowego prześladowniczki, a osobliwej herezjarchinej, w którym jej statua z tegoż marmuru między marmurowemi leży słupami. Jest i innych niemało grobów i nagrobków heretyckich po różnych kaplicach. W tymże kościele jest pogrzebione ciało nieboszczyka króla świeżo zmarłego Karola Wtórego, żadnego dotąd nie ma nagrobku i znaku królewskiego. Na ostatek widzieliśmy krzesło proste drewniane, na którym królów angielskich przed grobem św. Edwarda koronują.

Z kościoła tego szliśmy do parlamentu tuż niedaleko, do którego przychodząc na samym wierzchu gmachu widzieliśmy na prętach żelaznych zatknione trzy calvaria, we śródku najwyższą Kromwellową i po bokach dwóch adherentów jego i kompryncypałów rebeliej przeciwko własnemu królowi Karolowi Pierwszemu, którego zawojowawszy kazał mu w jegoż pałacu nazwanym Whithall na theatrum toporem głowę uciąć in facie [na oczach] całej prawie Anglii. To uczyniwszy sobie uzurpował imię i tytuł Protector Angliae [Protektor Anglii]. Po śmierci onego, gdy własny dziedzic tego królestwa na tronie osiadł sobie należyty parlament in gratiam [przez wzgląd na] Pana Kromwella i jego kompryncypałów z grobów kazał dobyć zgniłych trupów i onym łby poucinać i na wieczną pamiątkę tam powtykać.

Wszedłszy do parlamentu przez jedną salę barzo przestronną wzdłuż i wszerz, szliśmy do salej, która się nazywa camera bassa [izba niższa], gdzie wszystkie miejsca i stołki zielonym sukniem okryte, tam niższe subsellium zasiada i przez jednego z pośrodku siebie rady i sentencyje swoje królowi donosi i tym, którzy z niem zasiadają. Z zielonej salej szliśmy do czerwonej, gdzie król zasiada, tam sukniem czerwonym obite miejsca, na których proceres parlamentu zasiadają, a król trochę dalej i wyżej na krześle. Przy tej salej jest pokój, gdzie czasem król jada i prywatnie miewa konferencyje i rozmowy swoje”.

Słowniczek pojęć:

Westminster – katedra powstała w VII w. na miejscu wcześniejszej świątyni, następnie została przebudowana w latach 1045–1050, świątynię konsekrowano w 1065 r. Ważna przebudowa miała miejsce w XIII w., w XVI stuleciu kościół przebudowano w stylu gotyku angielskiego. Opactwo westminsterskie od czasów Wilhelma Zdobywcy (1066 r.) jest miejscem koronacji

władców Anglii, stało się również miejscem pochówku królów oraz zasłużonych i wybitnych osób, poetów, pisarzy, uczonych.

Edward I – Edward I (1239–1307), król Anglii od 1272 r., podbił Szkocję i Walię, zmarł 7 VII 1307 r. i został pochowany w katedrze westminsterskiej. W diariuszu Kosowicz łączy osobę tego władcy z Edwardem Wyznawcą (1002–1066), św., królem Anglii od 1042 r. Został on koronowany na władcę w 1043 r. w opactwie westminsterskim, którego był założycielem, kanonizowany w 1161 r.

Edward V – Edward V York (1470–1483), najstarszy syn władcy Anglii Edwarda IV i Elżbiety Woodwill, król Anglii w 1483 r. Zdetronizowany przez księcia Gloucester, który przybrał imię Ryszarda III, został osadzony w Tower wraz z młodszym bratem i zamordowany. W 1674 r. w Tower znaleziono szkielety uznane za szczątki Edwarda i jego brata Ryszarda, na zlecenie Karola II pochowano je uroczyście w Westminster.

Elżbieta królowa - Elżbieta I Tudor (1533–1603), córka Henryka VIII i jego drugiej żony Anny Boleyn, ostatnia panująca z dynastii Tudorów, od 1558 r. królowa Anglii i Irlandii. Zmarła 24 III 1603 r., została pochowana w opactwie westminsterskim obok swej przyrodniej siostry Marii I Tudor.

Karol Wtóry - Karol II Stuart (1630–1685), syn Karola I Stuarta i Henrietty Marii, król Anglii i Szkocji w latach 1649–1685. Zmarł 8 II 1685 r., 14 II został pogrzebany w opactwie westminsterskim.

Parlament – Pałac Westminsterski, znajdujące się nad brzegiem Tamizy miejsce posiedzeń obu izb parlamentu, izby lordów i izby gmin (Houses of Parliament). Najstarsza część pałacu, Westminster Hall, powstała w XI w., służyła do XVI w. również jako siedziba władcy.

Calvaria – czaszka.

Karol I – Karol I Stuart (1600–1649), syn króla Anglii Jakuba I Stuarta i Anny, córki króla Danii Fryderyka II. Od 1625 r. król Anglii i Szkocji, po wybuchu rewolucji wytoczono mu proces, został skazany na śmierć i ścięty w Whitehall 30 I 1649 r. Karol I Stuart został pochowany 7 II 1649 r. w kaplicy św. Jerzego na zamku Windsor.

Whithall – Pałac Whitehall stanowił główną rezydencję władców Anglii od 1530 do 1698 r., była to największa tego typu rezydencja w Europie, w pałacu znajdowało się prawie 1500 sal. Na początku XVII w. w pracach związanych z przebudową pałacu brał udział Inigo Jones, dobudowano wtedy salę bankietową, na jej suficie znalazła się dekoracja malarska wykonana przez P.P. Rubensa. W drugiej połowie tego stulecia w przebudowie wnętrza brał uczestniczyć Christopher Wren, w 1687 r. ukończył on nową kaplicę pałacu.

Camera bassa - Commons Chamber, sala, w której zasiada izba niższa parlamentu , tj. House of Commons, izba gmin. Ławki znajdujące się w sali tradycyjnie są koloru zielonego.

Subsellium – urząd, instancja.

Proceres – dostojnicy, najwyżsi urzędnicy.

Pytania do źródła:

Pytania dla uczniów szkoły podstawowej i uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

- 1.W jaki sposób na kartach diariusza została nakreślona sytuacja religijna w Anglii w 1685 roku?
- 2.Jakie są poglądy i stanowisko autora opisu wobec sytuacji kościoła w Anglii?
- 3.Którzy władcy angielscy spotkali się z pochwałą autora źródła?
- 4.Jak autor odnosi się do obrządku anglikańskiego?
- 5.Jak kształtowała się sytuacja polityczna w Anglii w 1685 roku?
- 6.Kiedy został uchwalony i co zawierał Akt Supremacji?
- 7.Opisz przebieg angielskiej wojny domowej.
- 8.Kiedy Oliver Cromwell przyjął tytuł Lorda Protektora?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony): pytania dla poziomu podstawowego, a ponadto:

- 1.W jaki sposób autor kształtuje narrację o angielskiej wojnie domowej?
- 2.Scharakteryzuj stosunek Jana Michała Kossowicza do kościoła anglikańskiego. Co wpływało na taką właśnie postawę autora tej relacji?
- 3.Jak zmieniła się sytuacja religijna w Anglii w latach 80. XVII wieku? Scharakteryzuj kwestie religijne w Anglii za panowania Karola II i Jakuba II.

Wskazówki:

Osoby wspomniane w tekście źródła jako adherenci Cromwella to jego najbliżsi współpracownicy - John Bradshaw (1602–1659) i Henry Ireton (1611–1651), w 1661 r. dokonano ekshumacji ich ciał, a głowy zatknięto na widok publiczny przed Westminster Hall.

Literatura pomocnicza:

Dąbrowski J., *Polacy w Anglii i o Anglii*, Kraków 1962.

Gierowski J.A., *Jabłonowski Aleksander Jan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 10 (1962–1964), s. 213.

Gierowski J.A. , *Jabłonowski Jan Stanisław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 10 (1962–1964), s. 221–223.

Kalinowska A., „*Miasto bardzo ludne, bardzo kupieckie, bardzo nasiadłe...*”. *XVII-wieczny Londyn w relacjach polskich dyplomatów i podróżników*, [w:] *Obrazy stolic europejskich w piśmiennictwie polskim*, red. A. Tyszka, Łódź 2010, s. 11–20.

Kucharski A., *Theatrum peregrinandi. Poznawcze aspekty staropolskich podróży w epoce późnego baroku*, Toruń 2013.

Markiewicz A., *Peregrinationes Jablonovianae. Podróże edukacyjne w czasach Jana III Sobieskiego*, Warszawa 2011.

Mączak A., *Życie codzienne w podróżach po Europie w XVI i XVII wieku*, Warszawa 2022.

Nortowska P., *Obraz Anglii w polskim piśmiennictwie geograficznym i podróżniczym w epoce nowożytnej*, Kraków 2023.

Szumski U., *Anglia a Polska w okresie humanizmu i reformacji (związki kulturalne)*, Lwów 1938.

Zins H., *Historia Anglii*, Wrocław 1979.

[https://www.wilanow-](https://www.wilanow-palac.pl/xvii_wieczny_londyn_w_relacjach_podroznikow_z_rzeczypospolitej_obojga_narodow.html)

[palac.pl/xvii_wieczny_londyn_w_relacjach_podroznikow_z_rzeczypospolitej_obojga_narodow.html](https://www.wilanow-palac.pl/londyńskie_slady_jana_iii.html)

https://www.wilanow-palac.pl/londyńskie_slady_jana_iii.html

https://www.wilanow-palac.pl/oblicza_anglii_w_dzienniku_podrozy_sebastiana_gawareckiego.html

Najważniejsze cezury:

W 1685 r. odbyła się wyprawa bukowińska hetmana wielkiego koronnego Stanisława Jana Jabłonowskiego, 1 października 1685 r. stoczono bitwę pod Bojanem w Mołdawii. W dniu 6 lutego 1685 r. królem Anglii i Szkocji został Jakub II Stuart, zaledwie kilka miesięcy później doszło do rebelii przeciw nowemu królowi angielskiemu, na jej czele stanął James Scott, książę Monmouth.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord: Anna Markiewicz